

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ТА КОНЦЕНТРАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ЯК ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Божко М. В. Спеціалізація та концентрація виробництва як фактори забезпечення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Аналізується вплив концентрація та спеціалізації сільськогосподарських підприємств на рівень ефективності виробництва. За результатами аналізу фактичних даних сільськогосподарських підприємств Харківської області було встановлено, що рівень спеціалізації на виробництві продукції рослинництва має позитивний вплив на величину прибутку на 1 га та рівень продуктивності праці. В той же саме час зв'язок з рівнем рентабельності був зворотний. Оцінка впливу розмірів підприємств за площею ріллі дозволила встановити, що в середньому по підприємствам Харківської області максимальну величину прибутку отримували підприємства з площею ріллі 4634 га, а максимальний рівень рентабельності мали підприємства з площею ріллі 3300 га. Робиться висновок, що саме в цих межах рівень ефективності виробництва в середньому буде максимальний для підприємств які спеціалізуються на продукції рослинництва.

Ключові слова: спеціалізації, концентрація виробництва, ефективність витрат, оптимальні розміри, продуктивність праці.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В останні роки в сільському господарстві України чітко простежуються тенденції до концентрації виробництва. Якщо у 2007 році найбільші агрохолдинги контролювали 8% земель сільськогосподарського призначення, то у 2017 році вже 29%. Крім того, паралельно відбуваються процеси спрощення структури виробництва. Все більше підприємств формуються структуру посівних площ з 2-3 культур. Переважна більшість підприємств спеціалізується тільки на виробництві продукції тваринництва. Всі ці тенденції потребують окремого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогоднішні дослідження проблем спеціалізації, її впливу на ефективність виробництва та екологічні проблеми окремих регіонів проводяться під різними кутами зору. Зокрема підкреслюється, що у 1990 році мало місце чітке прив'язування спеціалізації галузі рослинництва до природно-економічних зон України [1]. Далі автори приходять до висновку, що у 2000 році спостерігається поступова, а в 2013-му - значна диференціація регіонів за структурою посівних площ. В підсумку робиться висновок, що в галузі рослинництва відбувається трансформація структури сільськогосподарського землекористування

та зміна регіональної спеціалізації. Процес має стихійний, кон'юнктурний характер, який порушує технологічні й екологічні основи ведення землеробства і потребує державного регулювання [1, с. 20].

На думку В. А. Пехова в Україні практичного розвитку у виробництві зерна набули не спеціалізовані підприємства, а ті, які певний період часу все більше спеціалізуються на цих культурах з огляду на кон'юнктуру ринку. Фактичним мотивом у цьому плані слід вважати: оптимізацію витрат і конструктивну з позиції вартості їхню оцінку в собівартості; високий рівень інтенсивності виробництва [2]. Спеціалізовані підприємства, на думку автора, за рівнем економічного розвитку кардинально відрізняються від інших суб'єктів у частині витрат на одиницю площі, врожайності, прибутковості.

Дослідження проблем концентрації, як економічного явища також має значну історію. Ще А. Маршалл відмічав: «Ці причини призвели до встановлення в Англії відносин землевласника і орендаря, в той же час закордонний попит на англійські вироби та англійський попит на іноземні предмети розкоші привів, особливо в XVI ст., до концентрації багатьох землеволодінь у великі пасовища для овець, які використовуються капіталістичними фермерами» [3, с. 55].

Прийнято виділяти абсолютний та відносний рівень концентрації [4]. Перший з них характеризується середнім розміром аграрних підприємств за певним показником. Відносний рівень концентрації виробництва визначається часткою великих підприємств за відповідним показником розміру в загальній кількості аграрних підприємств. В. Г. Андрійчук вважає, що концентрація виробництва справляє істотний вплив на його ефективність. Це досягається через економію на постійних витратах, зменшуються питомі капіталовкладення, досягається вища маневреність матеріальних ресурсів. Однак, концентрація має певні межі. У надмірно великих підприємствах ускладнюється процес управління виробництвом, зростають транспортні витрати, погіршується контроль за якістю виконання робіт і дотримання технології [4, с. 685].

В Україні в останні роки інтерес до проблеми концентрації пов'язаний з формування агрохолдингів, що, в свою чергу, призвело до значних трансформацій самих сільгоспідприємств. Зокрема, академік В. Геєць відмічав, слід зрозуміти, що реально в аграрному секторі вже почався процес концентрації землі і він є об'єктивним [5]. В Україні ця концентрація може набувати дуже значних масштабів і призводити до створення великих агропромислових формувань [6]. Ці проблеми викликають в свою чергу питання, які вже виходять за межу чисто економічних, а і викликають соціальні та політичні, особливо в умовах можливої приватизації землі [7]. Таким чином, стислий огляд проблеми дозволяє зробити висновок, що спеціалізація та концентрація є факторами, які формують як рівень ефективності

підприємства, так і його конкурентоспроможність. З метою перевірки цих положень перейдемо до розгляду фактичних даних підприємств Харківської області.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є аналіз впливу спеціалізації та концентрації виробництва на рівень економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств Харківської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спочатку про методологію дослідження. Інформаційною базою для нього були дані Ф-50 с-г. по всім підприємствам області. Було вирішено проаналізувати вплив рівня спеціалізації на ефективність виробництва в галузі рослинництва. В якості критерію спеціалізації обрано показник питомої ваги товарної продукції рослинництва в загальній її величині. В табл. 1. наведені відповідні дані. Вся сукупність підприємств була поділена за величиною питомої ваги продукції рослинництва на чотири групи: до 50%, 50,1-75,0%, 75,1-99,9 та 100% розподіл підприємств за групами виявився не рівним. Перша група включала в себе 22 підприємства, друга 34, а третя 228, або 42,8% всієї сукупності та 249 підприємств, або 46,7% загальної кількості. Ці дані є наочним доказом того факту, що переважна більшість підприємств перейшла на виробництво тільки продукції рослинництва. Відносно самих результатів дослідження. В першу чергу звернімо увагу на чітку залежність між величиною показника, який групує, та величиною прибутку 1 га ріллі. В першій групі даний показник дорівнював 3375,9 грн/га, в другій - 3913,3 грн/га, в третій та четвертій відповідно 4576,7 грн/га та 4484,0 грн/га.

Таблиця 1

Вплив рівня спеціалізації за продукцією рослинництва сільськогосподарських підприємств Харківської області на рівень ефективності її виробництва у 2016 році

Показники	Питома вага галузі рослинництва в структурі товарної продукції, %				
	до 50	50,1-75	75,1-99	100	по області
Середня питома вага рослинництва в структурі товарної продукції по групі, %	23,1	62,4	94,2	100,0	85,8
Прибуток рослинництва на 1 ріллі, грн	3375,9	3913,0	4576,7	4484,0	4417,4
Рентабельність рослинництва, %	89,9	57,1	43,3	41,6	44,7
Товарна продукція рослинництва на 1 га ріллі, грн	7129,4	10768,5	15150,4	15272,7	14304,0
Товарна продукція на 1 працівника рослинництва, тис. грн	383,5	586,7	969,4	990,2	892,7
Величина витрат галузі рослинництва на 1 га ріллі, грн	8971,5	11482,1	11731,7	11760,9	11582,9
Витрати мінеральних добрив на 1 ріллі, грн	1128,3	1837,9	2261,0	2422,0	2205,2
Витрати на амортизацію на 1 га ріллі, грн	520,9	500,4	778,5	750,5	726,3
Середньо річна заробітна плата 1 працівника рослинництва, грн	36215,6	37282,9	34508,8	31660,1	34187,0
Площа сільськогосподарських угідь, га	2544,5	3734,6	2616,0	1242,7	2042,8

Джерело: розраховано за даними Ф-50 с-г.

В той же саме час рівень рентабельності зменшувався від першої групи до останньої. Це доволі несподіваний результат з огляду на зміну інших показників. Зокрема, величини товарної продукції на 1 га ріллі. В групі з питомою вагою товарної продукції рослинництва до 50 % її величина дорівнювала 7129,4 грн/га, в групі 50,1-75 % - 10768,5 грн/га, а в двох останніх групах відповідно - 15150,4 грн/га та 15272,7 грн/га. Перевірку надійності даних розбіжностей було здійснено з допомогою методу аналізу порівняння зміни середніх за t-критерієм Стьюдента. Проблема в даному випадку полягала в тому, що між групами мала місце суттєва

різниця за кількістю підприємства. Тому, було вирішено використати функцію «відбір» з пакету «Excel» яка дозволяє сформувати вибірку сукупності з генеральної сукупності, яка буде до нею подібна за характером розподілу, стандартного відхилення та середніх величин. На рис 1. наведені результати даного дослідження по групах 50,1-75% та 100%. З вірогідністю 99,4% можна стверджувати, що розбіжності між середніми по групах мали не випадковий характер, то б то були обумовлені дією суттєвого фактору. В якості останнього виступає саме значення показника, який групує.

Рис. 1. Діаграма розмаху величини товарної продукції рослинництва на 1 га ріллі в залежності від питомої ваги товарної продукції рослинництва в структурі товарної продукції підприємствах Харківської області у 2016 р.

Джерело: розраховано автором

Ще більша різниця мала місце по величині товарної продукції на одного працівника галуззі рослинництва. Цей показник фактично характеризує рівень продуктивності праці. Виявилось, що підприємств першої групи його величина дорівнювала 383,5 тис. грн, другою - 586,7 тис. грн, а останніх двох відповідно - 969,4 тис. грн та 990,2 тис. грн. Таким чином, в останніх двох групах ми маємо суттєво збільшену продуктивності праці. Рівень інтенсивності виробництва, який характеризується величиною витрат галуззі рослинництва на 1 ріллі, на відміну від двох попередніх показників, суттєво не відрізнявся по досліджуваним групам. Лише в першій групі його величина виявилася меншою ніж в трьох інших. Однак, це не стосується витрат мінеральних добрив. Саме цей показник чітко зростав від групи до групи. Відповідно у групі з питомою вагою продукції рослинництва до 50% він дорівнював 1128,3 грн/га, в групі 50-75% -

1837,9 грн/га, в групі з питомою вагою 100,0% - 2422 грн/га, або більше ніж у два рази перевищував значення першої групи.

Звертає на себе увагу відсутність позитивних залежності між показником, який групує, та рівнем оплати праці робітників галуззі рослинництва. Це тим більш неочікувана, що мала місце чітка залежність відносно зростання продуктивності праці. Все це є свідчення відсутності реально діючих мотиваційних механізмів в сільськогосподарських підприємствах.

Нарешті останній показник, який був включений до системи показників - розмір сільськогосподарських угідь. Він є одним з базових показників розміру підприємств в сільському господарстві. В даному випадку ми маємо групу з питомою вагою галуззі рослинництва 100%, яка за розмірами сільськогосподарських угідь суттєво поступалась трьом іншим групам. В дані групі середня площа дорівнювала 1242,7 га,

проти 2544,5 га в першій, 3734,6 га в другій та 2616 га в третій групі. З цього можна зробити висновок, що підприємства, які спеціалізуються на виробництві тільки продукції рослинництва мали суттєво менші

розміри ніж багатогалузеві. На підставі даних тих самих підприємств було вирішено дослідити вплив рівня концентрації виробництва на ефективність витрат в галузі рослинництва (табл. 2).

Таблиця 2

Вплив рівня концентрації на ефективність виробництва в галузі рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2016 році

Група за площею ріллі, га	Площа сільськогосподарських угідь, га	Середня питома вага рослинництва в структурі товарної продукції по групі, %	Прибуток рослинництва на 1 ріллі, грн	Рентабельність рослинництва	Товарна продукція рослинництва на 1 га ріллі, грн	Товарна продукція на 1 працівника рослинництва, грн	Величина витрат галузі рослинництва на 1 га ріллі, грн	Витрати мінеральних добрив на 1 ріллі, грн	Витрати на амортизацію на 1 га ріллі, грн	Середньо річна заробітна плата 1 працівника рослинництва, грн
до 300	161,4	99,2	-2576,6	-7,1	33515,5	361,6	31095,6	3195,4	2319,2	34298,9
300,1-600	439,0	86,3	4466,0	50,9	13240,2	618,0	10253,7	1928,5	575,2	29297,2
600,1-1000	791,7	96,1	4350,5	46,2	13768,8	869,0	10417,8	2121,5	628,9	29452,2
1000,1-1500	1247,8	95,9	4818,2	47,4	14972,6	971,0	11912,0	1954,9	702,0	34820,6
1500-2000,1	1732,6	90,8	5192,7	60,5	13770,3	890,8	9960,1	2054,8	640,7	24883,3
2000,1-3000	2402,2	89,3	5624,6	59,5	15085,2	1025,3	10766,2	2250,3	747,4	30566,3
3000,1-4000	3459,5	89,1	3487,1	34,5	13583,3	901,5	11255,9	2316,8	707,3	34665,0
4000,1-5000	4481,8	80,1	4904,4	47,0	15331,0	1002,5	13082,5	2481,0	883,3	36472,2
більше 5000	7930,7	76,8	3525,6	36,3	13240,9	863,1	12040,0	2169,9	684,3	40779,4
По області	2002,3	85,8	4417,4	44,7	14304,0	892,7	11582,9	2205,2	726,3	34187,0

Джерело: розраховано автором

В даному випадку в якості критерію концентрації виробництва було обрано величину площі ріллі. Це абсолютний показник, який характеризує розміри підприємств. Всі підприємства при цьому були поділені на дев'ять груп. Нажаль, не вдалося зберегти однакових інтервал, через значну варіацію підприємств за площею ріллі.

Наведені дані дозволяють зробити кілька висновків. Перший з них стосується факту взаємозалежності між рівнем концентрації виробництва та величиною прибутку. Дана залежність має непрямої характер. В групі підприємств з площею ріллі до 300 га на 1 га посівної площі в середньому було отримано збиток у розмірі 2576,6 грн, в групі з площею 1500,1-2000 га - прибуток 5192,7 грн/га, у підприємств з площею понад 5000 га - величина прибутку була меншою і дорівнювала 3525,6 грн/га. Фактично подібного характеру була залежність між площею ріллі та рентабельністю галузі рослинництва. Її найменша величина припала на граничні групи, а найбільша - на групу підприємств з площею 1500,1 -2000 га та 2000,1-3000 га. В даному випадку мова йде про нелінійний характер залежності. Від так, це дає можливість встановити максимум або мінімум функції. На рис. 2. наведена дана залежність між рівнем рентабельності та посівною площею. Було знайдено максимум

функції якій виявився рівним 4634 га. Що стосується подібної залежності між рівнем рентабельності та площею ріллі то вона також мала нелінійний характер. Однак, максимум функції знаходився на рівні 3300 га. Таким чином можна зробити висновок, що з точки зору розмірів земельних площ оптимальна їх величина за критерієм прибутковості та рентабельності галузі рослинництва повинна знаходитись на рівні 3300 - 4634 га.

Окреме питання стосується того як рівень концентрації виробництва виражений в посівних площ впливає на рівень ефективності витрат. В даному випадку існують різні точки зору відносно оптимальних розмірів самих сільськогосподарських підприємств. Так, В. Я. Месель-Веселяк вважає, що найбільш раціональним розмірами для сільськогосподарських є підприємства з площею землекористування 5-6- тис. га. В той же час, В. Г. Адрійчук та І. С. Сас провівши імітаційне моделювання визначили, що граничні межі землекористування за яких досягається найвища рентабельність знаходяться на рівні 73-99 тис. га [8]. Виходячи з цього було вирішено проаналізувати, як ефективність витрат при виробництві окремих культур пов'язана з розмірами посівних площі. В даному випадку, були вирішено здійснити

подібний аналіз по найбільш важливу для Харківської області культури - пшениці. В

якості бази даних слугувала статистична звітність підприємства за 2016 рік.

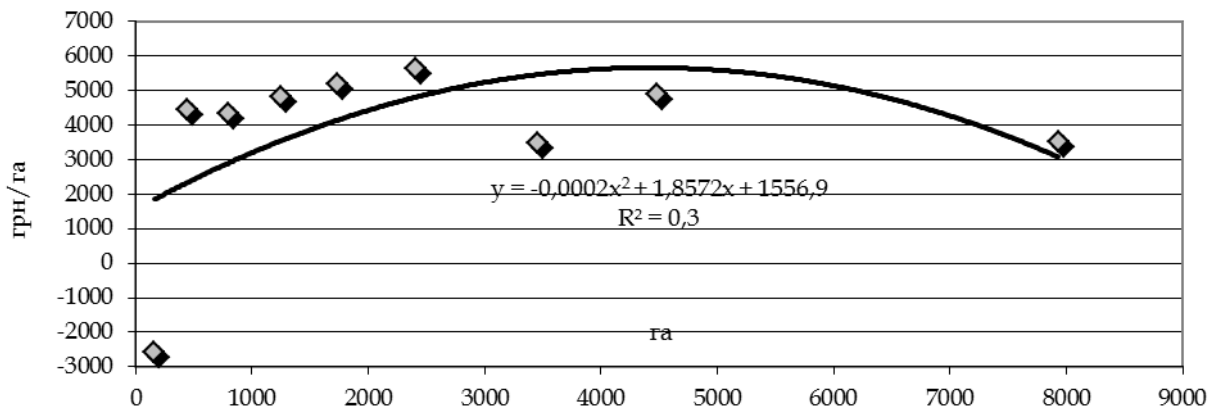

Рис. 2. Залежність величини прибутку рослинництва на 1 га ріллі від площі ріллі в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2016 р.

Джерело: розраховано автором

В табл. 3. наведені результати групування виробників пшениці по площі посіву. При цьому надводиться не тільки загальна величина витрат на 1 га посівної площі, а і їх величина окремо по мінеральним добривам, амортизаційним

відрахуванням. В якості критеріїв ефективності витрат було обрано показники урожайності, величини прибутку від реалізації продукції на 1 га посівної площі та рівня рентабельності виробництва.

Таблиця 3.

Вплив рівня концентрації на ефективність витрат при виробництві пшениці в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2016 році

Посівна площа, га	Посівна площа, га	Витрати на 1 га, грн	Витрати мінеральних добрив на 1 га, грн	Амортизація на 1 га, грн	Питома вага посівної площі в площі ріллі, %	Урожайність, ц/га	Прибуток на 1 га, грн	Рентабельність, %
до 100	64,9	8885,1	1921,8	452,3	11,6	39,5	2850,5	30,7
100,1-500	291,1	9316,3	2399,8	596,5	22,6	42,8	3276,7	32,7
500,1-1000	735,3	9750,3	2666,6	672,5	29,5	44,6	3490,5	32,2
більш 1000	1876,4	10092,8	2721,8	573,4	35,9	46,2	2782,1	22,2
По області	645,0	9822,4	2631,1	605,4	29,7	45,0	3127,4	27,4

Джерело: власні розрахунки за даними Ф-50 сг.

Отримані результати дають підстави для висновку, що величина витрат таки має, хоча і слабкий, але зв'язок з розмірами посівних площ. У підприємств з величиною посівних площ до 100 га середня величина витрат на 1 га дорівнювала 8885,1 грн, у підприємств з посівною площею від 500,1-1000 га - 9750,3 грн, а у підприємств площею посіву більш 1000 га - 10092,8 грн. Для того що перевірити надійність розбіжності між граничним межами були вирішено побудувати діаграму розмаху та перевірити дані на наявність розбіжності між середніми з допомогою t-методу порівняння середніх (рис. 3). Виявилось, що вірогідність, що розбіжності між середніми величинами по групам не є випадковими становить 85,0%. Це не дає стандартну надійність на рівні 95%, однак наближається до даної величини. Дані рисунку також свідчать, що різниця між середніми та стандартними відхиленнями

має місце. В той же саме час суттєві розбіжність в рівні витрат на 1 га посівної площі у підприємств з розмірами посівних площ до 100 га, виступили одним з факторів який знизив надійність отриманих результатів.

Відносно рівня витрат мінеральних добрив: в даному випадку також простежується доволі чітка тенденції до їх зростання одночасно з збільшенням посівних площею Зокрема, у підприємств першої групи даний показник дорівнював 1921,8 грн/га, а у підприємств останньої групи - 2751,8 грн/га в той же саме час, фактично відсутня за величиною амортизаційних витрат. Так, у підприємств з посівною площею до 100 га їх розмір на 1 га дорівнював 452,3 грн, у підприємств з площею 500,1-1000 га - 672,5 грн, а у підприємств з площею понад 1000 га - 573 грн.

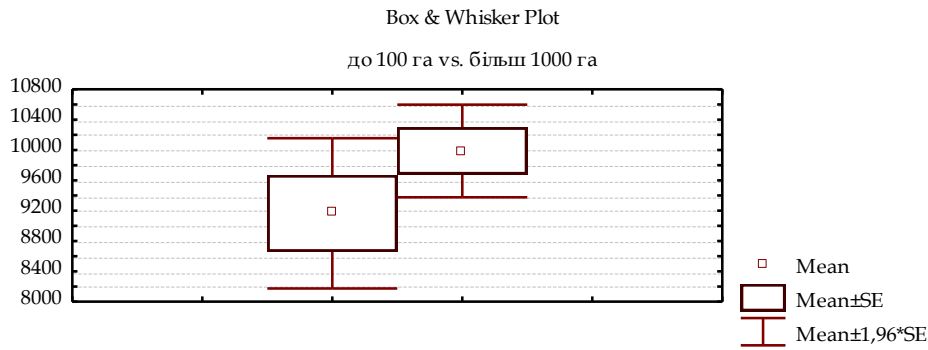

Рис. 3. Діаграма розмаху величини витрат на 1 га посівної площі в залежності від розмірів площі посіву в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2016 р.

Джерело: розраховано автором

Щодо показників ефективності виробництва: в даному випадку найбільш чітко присутня тенденція до поступового зростання урожайності від групи до групи. Відповідно від 39,5 ц/га у підприємств першої групи до 46,2 ц/га у підприємств останньої групи. Показники прибутку та рівня рентабельності мали нелінійні залежності за розмірами посівних площ. В даному випадку було проведено оцінювання даної залежності. Парабола другого порядку, яка її характеризує між посівною площею та прибутком має такий вигляд:

$$Y = -0,0008x^2 + 1,6348x + 2687,9$$

Звідси легко знайти максимум даної функції який дорівнює 1022 га, при якому величина прибутку на 1 га посівної площі буде дорівнювати 3502,2 грн/га.

Залежність між посівною площею та рентабельністю виробництва пшениці описується наступною функцією:

$$Y = -0,00000007x^2 + 0,0097x + 29,738$$

Максимум даної функції знаходиться в точці 693 га при якому рівень рентабельності буде дорівнювати 33,1%.

Таким чином ми маємо ситуацію, коли за середніх умов господарювання виробництво пшениці є оптимальним в Харківській області за критерієм

рентабельності та прибутковості при розмірах посівних площі від 693 га до 1022 га.

Висновки. Аналіз впливу концентрації та спеціалізації на рівень економічної ефективності дозволив встановити такі факти. По-перше, залежність між питомою вагою продукції рослинництва в структурі товарної продукції та величиною прибутку 1 га ріллі, яка характеризувалась поступовим його зростанням водночас з збільшенням показника, який групує. В той же саме час рівень рентабельності зменшувався зі зростанням рівнем спеціалізації. По-друге, збільшення рівня спеціалізації дозволило підприємствами підвищувати продуктивності праці. По-третє, дослідження впливу концентрації виробництва дозволило встановити, що найбільший рівень прибутку отримували підприємства з середньою площею ріллі 4634 га, а найбільший рівень рентабельності мав місце при площі 3300 га. Таким чином, можна зробити висновок, що з точки зору розмірів земельних площ оптимальна їх величина за критерієм прибутковості та рентабельності галузі рослинництва повинна знаходитись на рівні 3300 – 4634 га.

Література.

1. *Ібатуллін Ш. І.* Оцінка основних тенденцій зональної спеціалізації сільськогосподарського землекористування в Україні / *Ш. І. Ібатуллін, О. В. Шанін, О. В. Степенко* // Економіка АПК. - 2014. - № 12. - С. 12-2.
2. *Пехов В. А.* Спеціалізація аграрних підприємств в зернопродуктовому підкомплексі / *В. А. Пехов* // Економіка АПК. - 2017. - № 3. - С. 87-92.
3. *Маршалл А.* Принципы экономической науки. Т. 1; пер. с англ. / *А. Маршалл.* - М.: Прогресс, 1993. - 414 с.
4. *Андрійчук В. Г.* Економіка аграрних підприємств: підручник. / *В. Г. Андрійчук.* - К.: КНЕУ, 2013. - 774 с.
5. *Гець В.* Перспективи аграрних трансформацій та їх вплив на розвиток подій в економіці України / *В. Гець* // Розвиток аграрної економічної науки в Україні та її завдання в умовах освоєння ринкової системи господарювання: матеріали Восьмих річних зборів Всеукр. конгр. вчених економістів-аграрників, Київ, 20-21 червня 2006 р. - К.: ННЦ «ІАЕ», 2006. - С. 15-18.

6. **Андрійчук В.** Проблеми капіталізації сільського господарства на сучасному етапі / **В. Андрійчук** // Розвиток аграрної економічної науки в Україні та її завдання в умовах освоєння ринкової системи господарювання: матеріали Восьмих річних зборів Всеукр. конгр. вчених економістів-аграрників, Київ, 20-21 червня 2006 р. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2006. – С. 82-87.

7. **Ходаківська О. В.** Агрохолдинги України: аграрна політика та виклики майбутньому / **О. В. Ходаківська, О. М. Могильний** // Економіка АПК. – 2017. – № 6. – С. 33-41.

8. **Андрійчук В. Г.** Концентрація в аграрній сфері економіки: проблемні аспекти / **В. Г. Андрійчук, І. С. Сас.** – Київ: КНЕУ. – 2017. – 303 с.

References.

1. **Ibatullin Sh. I., Shanin O. V., Stepenko O. V.** (2014). Otsinka osnovnih tendentsiy zonalnoy spetsializatsiyi silskogospodarskogo zemlekoristuvannya Ukrainian [Estimation of the main tendencies of zonal specialization of agricultural land use in Ukraine]. *Ekonomika APK – Economy of agroindustrial complex*, No 12, pp. 12-2 [in Ukrainian].

2. **Pehov V. A.** (2017). Spetsializatsiya agrarnih pidpriemstv v zernoproduktovomu pidkompleksi [Specialization of agrarian enterprises in grain products subcomplex]. *Ekonomika APK – Economy of agroindustrial complex*, No 3, pp. 87-92 [in Ukrainian].

3. **Marshall A.** (1993). *Printsipy ekonomicheskoy nauki [Principles of economic scienc]*, Moskva: Progress, p. 414 [in Russian]].

4. **Andriyчук V. G.** (2013). *Ekonomika agrarnih pidpriemstv [The economy of agrarian enterprises]*. Kyiv: KNEU, p. 774 [in Ukrainian].

5. **Geyts V.** (2006). Perspektivi agrarnih transformatsiy ta yih vpliv na rozvitok podiy v ekonomitsi Ukrayini. Rozvitok agrarnoyi ekonomichnoyi nauki v Ukrayini ta yiyi zavdannya v umovah osvoennya rinkovoyi sistemi gospodaryuvannya [Prospects of agrarian transformations and their influence on the development of events in the Ukrainian economy]. *Materialy Vos'mykh richnykh zboriv: Vseukrains'kuj konhres vchenykh ekonomistiv-ahraryukiv, Kyiv, (20-21 chervnia 2006 roku – Proceedings of the All-Ukrainian Congress of Scientists of Economists-Agrarians (June, 20-21, 2006).* (pp. 15-18) Kyiv, NNTs «IAE» [in Ukrainian].

6. **Andriyчук V.** (2006). Problemi kapitalizatsiyi silskogo gospodarstva na suchasnomu etapi Rozvitok agrarnoyi ekonomichnoyi nauki v Ukrayini ta yiyi zavdannya v umovah osvoennya rinkovoyi sistemi gospodaryuvannya [Problems of agricultural capitalization at the present stage]. *Materialy Vos'mykh richnykh zboriv: Vseukrains'kuj konhres vchenykh ekonomistiv-ahraryukiv, Kyiv, (20-21 chervnia 2006 roku) – Proceedings of the All-Ukrainian Congress of Scientists of Economists-Agrarians (June, 20-21, 2006).* (pp. 82-87) Kyiv, NNTs «IAE» [in Ukrainian].

7. **Hodakivska O. V., Mogilnyy O. M.** (2017). Agroholdingi Ukrayini: agrarna politika ta vikliki maybutnomu [Agroholdings of Ukraine: Agrarian Policy and Challenges to the Future]. *Ekonomika APK – Economy of agroindustrial complex*, No. 6, pp. 33-41 [in Ukrainian].

8. **Andriyчук V.G., Sas I.S.** (2017). *Kontsentratsiya v agrarniy sferi ekonomiki: problemni aspekti [Concentration in the agrarian sector of the economy: problem aspects]*. Kyiv: KNEU, p. 303 [in Ukrainian].

Аннотация.

Божко М. В. Специализация и концентрация производства как факторы обеспечения эффективности деятельности сельскохозяйственных предприятий.

Анализируется влияние концентрации и специализации сельскохозяйственных предприятий на уровень эффективности производства. По результатам анализа фактических данных сельскохозяйственных предприятий Харьковской области было установлено, что уровень специализации на производстве продукции растениеводства оказывает положительное влияние на величину прибыли на 1 га и уровень производительности труда. В то же самое время связь с уровнем рентабельности был обратный. Оценка влияния размеров предприятий по площади пашни позволила установить, что в среднем по предприятиям Харьковской области максимальную величину прибыли получали предприятия с площадью пашни 4634 га, а максимальный уровень рентабельности имели предприятия с площадью пашни 3300 га. Делается вывод, что именно в этих пределах уровень эффективности производства в среднем будет максимальный для предприятий специализирующихся на продукции растениеводства.

Ключевые слова: специализации, концентрация производства, эффективность затрат, оптимальные размеры, производительность труда.

Abstract.

Bozhko M. V. *Specialization and concentration of production as factors of providing of the efficiency of activity of agricultural enterprises.*

The influence of concentration and specialization of agricultural enterprises on the level of production efficiency is analyzed. According to the analysis of the actual data of agricultural enterprises of the Kharkiv region it was established that the level of specialization in the production of crop production has a positive impact on the amount of profit per hectare and the level of labor productivity. At the same time the relationship with the level of profitability was reversed.

An assessment of the impact of the size of enterprises on the area of arable land has made it possible to establish that on average, enterprises of the Kharkiv region received the maximum profit for enterprises with an area of arable land of 4634 hectares and the maximum level of profitability had enterprises with an area of arable land of 3300 hectares. It is concluded that it is within these limits that the level of production efficiency on average will be maximum for enterprises specializing in crop production.

Key words: specialization, production concentration, cost efficiency, optimal sizes, labor productivity.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2018 р.

Бібліографічний опис статті:

Божко М. В. Спеціалізація та концентрація виробництва як фактори забезпечення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств / М. В. Божко // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2018. – № 3. – С. 36-43.

Bozhko M. V. Specialization and concentration of production as factors of providing of the efficiency of activity of agricultural enterprises. Actual problems of innovative economy, No 3, pp. 36-43.

УДК 338.516: 631

*DUDNYK O. V., PhD in Economics, Associate Professor
PODOLSKA O. V., PhD in Economics, Associate Professor,
SMIHUNOVA O. V., PhD in Economics, Associate Professor,
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture*

PRICING IN THE SYSTEM OF AGRICULTURAL ENTERPRISE ECONOMIC DEVELOPMENT MECHANISM

Dudnyk O. V., Podolska O. V., Smihunova O. V. Pricing in the system of agricultural enterprises on economic development mechanism.

The article deals with the peculiarities of pricing for the products of agrarian enterprises; the methods of pricing have been analyzed and an attempt has been made to create a basic model for the formation of prices for agricultural produce in the conditions of the transformational processes of the agrarian market. Forming of price in market conditions comes true under act of demand and supply with the obligatory taking into account of existent internal and external factors after the preliminary select in an enterprise method of pricing. Mechanisms for the formation of prices for agricultural products should be able to address two main objectives: to ensure the profitability of advanced capital and to take into account the quality of production indicators in comparison with the efficiency of its production.

Key words: price, pricing, mechanism of price formation, agrarian enterprises.

Formulation of the problem. In the system of the mechanism of economic development of agribusiness pricing has the main place, that aimed at balancing the economic interests of sellers and buyers on the basis of competitive relations, that induces to the rational placing of production capacities and constant search for factors of creating sustainable competitive advantages.

Analysis of recent research and publications. Significant developments in the theory of pricing became the subject of many studies of contemporary domestic and foreign scientists in different scientific areas, including A. Smith, K. Marx, A. Marshall, M. Porter. A wide range of theoretical and practical aspects of the pricing process in the agrarian sector of Ukraine is presented in the works of V. Andriychuk, P. Sabluk [1], V. Mesel-Veselyak, M. Prysiashniuk [2] and others. According to national approach the need to create conditions for free pricing with elements

of state regulation in the field of agribusiness. It is emphasized to the necessity of development of unified methodological base for the formation of prices for agrarian products, which would answer the real market conditions.

The purpose of the article. The purpose of the article is systematization and formation of methodological principles of an effective pricing system according to the specific functioning of agrarian enterprises.

Main results of the study. The price mechanism of agrarian enterprises is the important part of the price mechanism of the national economy of Ukraine, in fact agricultural industry provides about 14% volume of gross domestic product and forms almost a third of the state budget of the country [3]. The methodological base for the formation of such a mechanism must represent objective economic processes, while limiting the role of subjective factors in pricing [4].

Importance of the process of pricing in